MUSIQA TA'LIMINING ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYASI VA STEAM YONDASHUVI ASOSIDA FORTEPIANO IJROCHILIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Gulsora Zoirovna Xidoyatullayeva
O'zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi
Botir Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati instituti katta o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23771173

Annotatsiya. Maqolada musiqa ta'limining uzluksiz pedagogik jarayon sifatidagi mazmuni, raqamlashtirish, individuallashtirish, sun'iy intellekt va ijodiy mustaqillik bilan bog'liq zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Ushbu tendensiyalar "STEAM ta'limi texnologiyasi vositasida talabalarning fortepiano ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi" tadqiqoti bilan bog'lanib, fortepiano mashg'ulotlariga fanlararo yondashuvni kiritishning nazariy va amaliy imkoniyatlari asoslanadi. Turli boshlang'ich tayyorgarlikka ega talabalar uchun diagnostika, mashqni loyihalash, ijro, raqamli qayta aloqa va refleksiyadan iborat metodik sikl taklif etiladi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega; tajriba-sinov natijalari sifatida talqin qilinmaydi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, fortepiano ijrochiligi, STEAM, fanlararo integratsiya, raqamli texnologiyalar, musiqiy tafakkur, ijodiy mustaqillik, pedagogik diagnostika.

Musiqa ta'limi jamiyatning madaniy ehtiyojlari, ijrochilik an'analari va pedagogik texnologiyalar ta'sirida muntazam yangilanib boradigan jarayondir. Bugungi sharoitda elektron nota fondlari, audio-video yozuvlar, raqamli klaviaturalar hamda sun'iy intellekt vositalari ta'lim resurslarini ko'paytirmoqda. Biroq yangi vositalarning mavjudligi o'z-o'zidan musiqiy tafakkur yoki ijrochilik mahoratining yuksalishini kafolatlamaydi. Asosiy masala - ushbu imkoniyatlarni eshitish nazorati, texnik erkinlik, badiiy talqin va mustaqil ishlash kompetensiyalariga xizmat qildirishdir [1; 3].

Fortepiano ta'limida bu masala ayniqsa muhim: talaba nota matnini to'g'ri ijro etishi mumkin, ammo tovush sifati, frazalash, ritmik barqarorlik yoki uslubiy yechimni mustaqil asoslashda qiynaladi. Oliy ta'limga turlicha ijrochilik tayyorgarligi bilan kelgan, shu jumladan fortepiano asosiy mutaxassisligi bo'lmagan talabalar uchun bir xil mashq algoritmi har doim ham maqbul emas. Shu sababli ijrochilik vazifalarini talabaning ehtiyojiga moslashtiruvchi va ularni ilmiy hamda badiiy bilimlar bilan bog'lovchi metodika talab etiladi.

Maqolaning maqsadi - zamonaviy musiqa ta'limining asosiy o'zgarishlarini tahlil qilish va ularni STEAM texnologiyasi orqali fortepiano ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan tadqiqotning nazariy-metodik vazifalari bilan bog'lashdir. Bunda manba sifatida musiqa ta'limining bugungi holati va istiqbollariga bag'ishlangan maqoladagi ilmiy mulohazalar, musiqiy pedagogika hamda raqamli ta'limga oid tadqiqotlar asos qilib olindi.

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni mazmuniy tahlil qilish, qiyoslash, pedagogik umumlashtirish va konseptual modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tahlil ikki darajada olib borildi: birinchisi - musiqa ta'limida kuzatilayotgan tendensiyalarni ajratish; ikkinchisi - ushbu tendensiyalarning fortepiano mashg'ulotlaridagi aniq pedagogik vazifalar bilan aloqasini aniqlash. Taklif etilgan model tajriba-sinovda tekshirilishi lozim bo'lgan metodik yechim sifatida ko'riladi. E. B. Abdullin va Ye. V. Nikolayeva

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

musiqiy ta'limning maqsad, mazmun va metodlari o'zaro bog'liq yaxlitligini ta'kidlaydilar [1]. Shu nuqtayi nazardan, raqamli vosita yoki fanlararo topshiriq faqat dars maqsadi bilan uyg'unlashgandagina pedagogik qiymat kasb etadi. STEAM yondashuvida Science - tovushning fizik xossalarini tushunish; Technology - ijroni yozish va tahlil qilish; Engineering - mashq jarayonini loyihalash; Arts - badiiy obrazni yaratish; Mathematics - metr, ritm va shakliy nisbatlarni anglash bilan ifodalanadi. Ushbu qismlar alohida fanlarni sun'iy qo'shish uchun emas, balki yagona ijrochilik muammosini turli nuqtayi nazardan yechish uchun birlashtiriladi.

Manbalar tahlili musiqa ta'limida an'anaviy ijrochilik maktabi va innovatsion vositalar bir-birini inkor etmasligini ko'rsatadi. Nota savodxonligi, texnika, eshitish, ritm va uslubiy idrok asosiy tayanch bo'lib qoladi. Innovatsion yondashuv esa o'qituvchining namunaviy ijrosini takrorlash bilan cheklanmay, talabaning o'z ijrosini kuzatishi, muammoni tushuntirishi va yechimni tanlashiga yordam berishi kerak. Masalan, passajdagi notekislik faqat ko'p takrorlash bilan emas, harakat koordinatsiyasi, ritmik guruhlanish va qulay sur'atni aniqlash orqali bartaraf etilishi mumkin.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim talabalarning boshlang'ich imkoniyatlarini diagnostika qilishdan boshlanadi. Bir talaba uchun nota o'qish va barmoq tartibi ustuvor bo'lsa, boshqasi uchun ovozlar muvozanati yoki mustaqil talqin dolzarb bo'ladi. STEAM asosidagi topshiriq ham shu farqqa mos tanlanadi. Ritmda qiynalayotgan talaba cho'zimlarni nisbatlar orqali tasvirlab, metronom bilan tekshiradi; tovush hosil qilishda qiyinchilikka duch kelgan talaba registr, rezonans va pedalning jaranglashga ta'sirini tinglash tajribasi orqali kuzatadi.

Ijodiy mustaqillik erkin improvizatsiyagagina teng emas. U o'rganilayotgan asarning musiqiy mantiqini tushunish, ikki xil frazalash variantini sinash, tanlov sababini asoslash va o'z ijrosini qayta baholashni ham qamrab oladi. Bunday topshiriqlar musiqiy tafakkur va xotira bilan bog'liq tadqiqot yo'nalishlarini amaliy ijrochilik faoliyatiga yaqinlashtiradi.

Audioyozuv, elektron nota muharriri, MIDI va metronom talabaning o'zini kuzatishi uchun qulay vositalardir [3]. Masalan, ijrodan oldin talaba ritmik barqarorlik va fraza cho'qqisi bo'yicha ikki mezon belgilaydi; yozuvni tinglagach, qaysi taktlar mezonga mos kelmaganini qayd etadi va keyingi mashq rejasini tuzadi. Shu tarzda texnologiya nazoratsiz takrorlashni ongli refleksiyaga aylantiradi. Sun'iy intellekt garmonik tahlil yoki mashq variantlarini taklif qilishi mumkin, ammo uning javobi xato bo'lishi, uslubiy noziklikni e'tibordan chetda qoldirishi ehtimoli mavjud [4; 5]. Shuning uchun talaba avval o'z tahlilini bajarib, so'ng algoritmik tavsiya bilan taqqoslashi maqsadga muvofiq. Ayniqsa, rubato, artikulyatsiya va badiiy urg'u kabi mezonlarda raqamli aniqlik ijroning estetik sifatini to'liq ifodalamaydi. Yakuniy pedagogik bahoda o'qituvchining professional eshitishi hal qiluvchi o'rin tutadi.

Tadqiqot doirasida quyidagi besh bosqichli siklni qo'llash taklif etiladi: 1) diagnostika - ijrodagi aniq qiyinchilikni tinglash va qayd etish; 2) fanlararo izohlash - muammoni ritm, akustika yoki harakat mantiqi bilan bog'lash; 3) mashqni loyihalash - qisqa maqsad, sur'at, takrorlash usuli va nazorat mezonini belgilash; 4) ijro va qayd - tanlangan yechimni chalib ko'rish, zarur bo'lsa audioyozuvga olish; 5) refleksiya - dastlabki va keyingi natijani taqqoslash, keyingi vazifani aniqlash. Ushbu sikl badiiy mazmunni markazda saqlagan holda takror qo'llanishi mumkin.

Amaliy misol sifatida ikki ovozli kichik polifonik parcha olinadi. Talaba ovozlarning kirish tartibini chizmada ko'rsatadi (matematik-mantiqiy tahlil), har bir ovozni alohida tinglaydi (eshitish va akustik idrok), audioyozuvda ovozlar muvozanatini tekshiradi (texnologiya), mashq ketma-ketligini qayta rejalashtiradi (muhandislik tafakkuri) va yakunda yaxlit badiiy talqinni namoyish etadi (san'at). Natijada har bir fanlararo amal bevosita ijrochilik maqsadiga bo'ysundiriladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Taklif etilgan yondashuv samaradorligini o'rganishda besh mezon muhim: texnik aniqlik va koordinatsiya; ritmik barqarorlik hamda eshitish nazorati; musiqiy mazmun va uslubiy talqin; nota matnini ongli o'zlashtirish; ijodiy mustaqillik va refleksiya. Har bir mezon 1 dan 4 gacha darajada tavsiflanishi, baholash esa bir xil murakkablikdagi dastlabki va yakuniy ijrolar asosida o'tkazilishi mumkin. Baholash mezonlari oldindan talabalarga tushuntirilishi zarur.

Tajriba-sinov metodikasida dastlabki diagnostika, STEAM topshiriqlariga asoslangan shakllantiruvchi mashg'ulotlar va yakuniy taqqoslash bosqichlari nazarda tutiladi. Tajriba va nazorat guruhlarida repertuar murakkabligi, mashg'ulot davomiyligi hamda boshlang'ich tayyorgarlik imkon qadar muvofiqlashtirilishi kerak. Sonli ko'rsatkichlar bilan birga pedagogik kuzatuv, ijro yozuvlari va talabaning refleksiv qaydlari ham tahlil qilinadi. Mazkur maqolada real tajriba natijalari keltirilmaydi; model empirik sinov uchun taklif etiladi.

O'zbekiston musiqa ta'limida akademik ijrochilik an'analari, milliy ohang va usullar, ustoz-shogird tajribasi o'zaro boyituvchi manbalardir. Fortepiano mashg'ulotlarida o'zbek kuylarining ritmik tuzilishini tahlil qilish, ularni klaviaturada moslashtirish, turli ijro variantlarini qiyoslash milliy materialni STEAM bilan mazmunli bog'lash imkonini beradi. Bunda milliy kuylarning badiiy xususiyati oddiy matematik sxemaga keltirib qo'yilmasligi kerak. Mamlakatda madaniyat va san'atni rivojlantirish, "Musiqa madaniyati" fanini takomillashtirish va pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini qo'llab-quvvatlashga doir hujjatlar mavjud [6; 7]. Ular STEAM metodikasining bevosita tasdig'i bo'lmasa-da, ta'lim mazmunini yangilash uchun institutsional sharoitni ifodalaydi. Resurslari cheklangan muassasalarda ham telefon orqali yozuv, oddiy metronom, qog'ozdagi ritm chizmasi va ijro muhokamasi bilan fanlararo mashg'ulotni tashkil qilish mumkin.

Musiqa ta'limidagi raqamlashtirish, individuallashtirish, fanlararo integratsiya va ijodiy mustaqillik tendensiyalari fortepiano pedagogikasida an'anaviy tayyorgarlikni inkor etmaydi, balki uni ongli tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi. STEAM yondashuvi musiqiy asarni faqat ijro etiladigan matn emas, balki eshitish, tahlil, harakat, texnologik qayta aloqa va badiiy qaror birlashadigan yaxlit faoliyat sifatida o'rganishga xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot uchun taklif etilgan besh bosqichli metodik sikl va baholash mezonlari keyingi tajriba-sinov ishlariga nazariy asos bo'la oladi. Ularning samaradorligi turli tayyorgarlikka ega talabalar bilan o'tkaziladigan nazoratli pedagogik tadqiqot orqali aniqlanishi lozim. Eng muhim shart - texnologiya va fanlararo bilimlar ijroning badiiy mazmuni hamda talabaning mustaqil musiqiy tafakkuriga xizmat qilishi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-son qarori. https://lex.uz/ru/acts/5849582
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrdagi PQ-391-son qarori. https://lex.uz/docs/7221711
3. Абдуллин Э. Б., Николаева Е. В. Теория музыкального образования. М.: Прометей, 2013.
4. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца. М.: Просвещение, 1984.
5. Никифорова О. В. Цифровые технологии в современном музыкальном образовании // Музыкальное искусство и образование. 2024. Т. 12, № 1. С. 26–47. DOI: 10.31862/2309-1428-2024-12-1-26-47.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

6. Алексеева Л. Л., Командышко Е. Ф., Михайлова А. А. Искусственный интеллект и музыкальное образование // Вестник МГУКИ. 2024. № 4 (120). С. 112–120. DOI: 10.24412/1997-0803-2024-4120-112-120.
7. Корсакова И. А. Риски и перспективы развития цифровых технологий и искусственного интеллекта в музыкальном образовании // Музыкальное искусство и образование. 2024. Т. 12, № 2. С. 24–34. DOI: 10.31862/2309-1428-2024-12-2-24-34.
8. UNESCO. UNESCO Framework for Culture and Arts Education. Paris, 2024.
9. Xidoyatullayeva G. Fortepiano ijrochiligida STEAM ta'lim texnologiyasidan foydalanishning pedagogik zaruriyati: fizika va musiqa o'rtasidagi bog'liqlik // Interpretation and Researches. 2023. B. 120–125.
10. Xidoyatullayeva G. Musiqiy xotira. Asar yodlash jarayonidagi muammolar va yechimlar // Interpretation and Researches. 2023. B. 139–144.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.